

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Dr. W. F. BAX (Amsterdam),

Dr. H. ENNO VAN GELDER (Voorburg),

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht),

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum),

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA (Amsterdam).

XXXVI 1949,

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1949

KORTE MEDEDEELINGEN EN BERICHTEN

Vroeg-Romeinsche goudstukken — Eind 1948 heeft het Penningkabinet op een te Bazel gehouden veiling een gouden munt aangekocht uit de vroege Romeinsche Republiek, die een zeer belangrijke aanwinst voor de verzameling is (pl. 5, 1). Het goudstuk weegt 3,32 gram en vertoont aan de voorzijde den kop van Mars en het waardeteeken ∇x (= 60), aan de keerzijde een adelaar op bliksem en het opschrift ROMA (cat. Münzen und Medaillen A.G. Basel, Auktion VII, 3/4 Dez. 1948, no. 507, pl. XXIII). Een dergelijk, maar kleiner stuk van ruim 1 gram en met het waardeteeken XX bevindt zich reeds in de verzameling (pl. 5, 2). Het pas verworven goudstuk is een bijzonder fraai exemplaar van deze schaarsche munten; bovendien is deze aanwinst ook hierom van belang, dat juist de vroeg-Romeinsche munten thans zeer de aandacht trekken.

Immers de numismatische onderzoekingen der laatste 20 jaar hebben een ommekeer teweeg gebracht in ons inzicht in het vroegste Romeinsche muntwezen. In een opzienbarend artikel, in 1929 gepubliceerd, wierp Mattingly de alom verbreide en vastgeroeste meening omver, dat in 269 v. C. de denarius zou zijn ingevoerd, het Romeinsche zilverstuk der volgende eeuwen¹⁾. Toen eenmaal dit obstakel was verwijderd, lag de weg open voor beter inzicht en begrip. De nieuwe opvattingen bleken geheel te passen in het historisch beeld, dat inmiddels van deze periode der Romeinsche geschiedenis was ontstaan. Stap voor stap kan men Rome's ontwikkeling van Midden-Italisch boerenstadje tot leidende macht eerst van Italië, later van het geheele Middellandsche Zee-gebied in zijn munten volgen.

---

¹⁾ Mattingly in: *Journal of Roman Studies* 1929, blz. 19 v.

Deze eerste stelling van Mattingly heeft algemeenen bijval gevonden. Omtrent den werkelijken datum van den eersten denarius, eenige jaren later door hem op 187 v. C. gesteld²⁾ en van het aan dezen voorafgaande zilvergeld heerscht echter nog steeds verschil van meening³⁾. Het volgend overzicht komt ons het aannemelijkst voor.

In 289 v. C. worden de eerste Romeinsche muntmeesters aangesteld. Naast bronzen geld voor Midden-Italisch gebruik laten zij naar Griekschen standaard en in Griekschen stijl, vooralsnog buiten Rome, zilveren munten slaan voor Zuid-Italië, waarheen zich de Romeinsche expansiedrang dan richt. Het zijn de ten onrechte als Romano-Campaansch bekend staande zilverstukken, die met de Grieksche dubbele drachme overeen komen; zij dragen het opschrift ROMA of ROMANO. In 269 v. C. werd volgens Plinius voor het eerst het gebruik van zilvergeld te Rome ingevoerd. Dit bestond uit quadrigati, wederom dubbele drachmen, nu echter met den typisch Romeinschen dubbelen Janus-kop op de voorzijde; aan de keerzijde staat Juppiter afgebeeld met zijn vierspan, de quadriga, die aan deze munten haar naam gegeven heeft. Immers nu na den val van Tarente en na de onderwerping van Samnium beheerscht Rome Zuid-Italië en heeft het de suprematie verworven in het geheele schiereiland.

Dan volgt de periode der Punische oorlogen, tegen den mededinger Carthago gevoerd, die weliswaar tot de overwinning leiden, maar Rome's geldmiddelen volkomen uitputten. Aan het eind dezer periode doet de victoriatus zijn intrede, die met de Grieksche drachme overeenkomt en zijn naam ontleent aan de afgebeelde Victoria-figuur. Want Rome, hoe zwaar ook met schulden belast, beheerscht thans het westelijk Middellandsche Zee-bekken. De Macedonische (200—197 v. C.) en Syrische (191—188 v. C.) oor-

---

²⁾ Mattingly en Robinson, *The Date of the Roman Denarius and other landmarks in early Roman Coinage*; eerder gepubliceerd in: *Proceedings of the British Academy* 1933.

³⁾ Voor een overzicht van de opvattingen tot 1938 zie Mattingly en Robinson in: *Numismatic Chronicle* 1938, blz. 1 v.; voor de latere zie de artikelen van Mattingly in: *Journal of Roman Studies* 1945, blz. 65 v. en van Milne in zelfde tijdschrift 1946, blz. 91 v.

logen vestigen zijn macht in het oostelijk deel en voeren bovendien een rijken buit toe. Nu is Rome in staat zijn schulden af te lossen, zijn financiën en muntwezen te reorganiseeren. Dit geschiedt in 187 v. C. Bij deze gelegenheid wordt de denarius met het waardeteeken x ingevoerd, die niet meer bij de Grieksche drachme aansluit, maar gebaseerd is op den as, de bronzen munt van Midden-Italië. Op de voorzijde staat de krijgsgodin Bellona afgebeeld; op de keerzijde ziet men de Dioscuri, het heroïsch ruiterspaar.

Nauw verbonden met dezen denarius van 10 as zijn de goudstukken met de waardeteekens $\surd$ x, xxx en xx, waarvan thans één is aangekocht. Zij wegen resp. 3,2 en 1 scripula (1 scripulum = ruim 1 gram) en vertegenwoordigen een waarde van 60, 40 en 20 as⁴). Ten onrechte houdt Plinius hen voor de oudste gouden munten. Immers er is een vroegere serie, die zich bij den quadrigatus aansluit en aan de voorzijde eveneens een dubbelen Janus-kop vertoont. Op de keerzijde ziet men twee krijgsglieden elkaar de hand reiken boven een knielende figuur, die een zwijn vasthoudt. Zij zijn waarschijnlijk ter gelegenheid van het verbond met Hiero van Syracuse (263 v. C.) uit bij den val van Tarente buitgemaakt goud geslagen. Zou Mattingly's meening juist zijn, dat de quadrigatus pas in 235 v. C. is ingevoerd, op zichzelf al minder waarschijnlijk, dan zou deze munt betrekking hebben op de Italische confederatie tegen Hannibal, hetgeen minder aannemelijk is.

In velerlei opzicht staan de Mars-goudstukken dicht bij de denarii. Zoo toonen beide duidelijk een waardeteeken naar in Italië algemeen geldend gebruik. Onderlinge vergelijking toont aan, dat op het oogenblik van uitgifte de waarde van het goud zich tot dat van het zilver verhiel als 8 : 1 en het goud dus een bijzonder lagen koers had. Het is dan ook zeer waarschijnlijk, dat deze goudstukken geslagen zijn in de jaren kort vóór 180 v. C., in welken tijd in Noricum goudmijnen werden ontdekt en korten tijd geëxploiteerd. Deze ontdekking had een soort „gold-rush” ten gevolge en leidde tot de stichting van de stad Aquileia, zoo

---

⁴) In bovengenoemden veilingcatalogus staat de munt als een 60 sestertiën-stuk van tegen 160 v. C. beschreven.

Koninklijk Penningkabinet aanwezige munten, vandaar afkomstig, is het op 10 te zien (pl. 5, 3—12). Buiten Domburg zijn hier te lande slechts enkele denarii van Pippijn gevonden; van de 3 uit Wijk-bij-Duurstede afkomstige munten in het Koninklijk Penningkabinet is het op 1 te zien (pl. 5, 13). Daarentegen is bij de groote vondst van Imphy in Frankrijk, waarbij 65 denarii van Pippijn te voorschijn zijn gekomen, geen enkele van dit type aangetroffen²⁾. Dit wijst op zichzelf al op Noordelijke herkomst. Bovendien treffen wij dit zelfde muntteeken aan op de te Dorestad geslagen munten van Karel den Groote uit diens vroege periode (pl. 5, 14). De Coster, die reeds in 1859 tot deze conclusie was gekomen, beeldt nog een denarius van Pippijn af, waarop behalve dit muntteeken kleine letters voorkomen, waaruit hij DURSTA meent te lezen³⁾; ditzelfde meent Mej. de Man te zien op de keerzijde van een stuk uit haar eigen verzameling, dat zich thans in het Koninklijk Penningkabinet bevindt⁴⁾ (pl. 5, 12).

De afgebeelde dubbele bijl — waarin van der Chijs een scheepstimmermanshamer ziet⁵⁾ — is kennelijk de zgn. francisca. Deze was het bij uitstek Frankische wapen, dat zoowel gebruikt werd om naar den vijand te werpen als bij het vechten van man tegen man; zij gold voor den tijdgenoot min of meer als nationaal embleem der Franken en als symbool van hun veroveringen. Minder duidelijk is het andere afgebeelde wapen, dat echter wel de zgn. scaramasax zal zijn, het aan één zijde snijdend zwaard, dat het algemeene wapen was in geheel Merovingisch Gallië; het werd door de Franken overgenomen, bij wie echter alleen de aanvoerders te zwaard streden⁶⁾.

---

²⁾ Gariel, *Les Monnaies Royales de France sous la Race Carolingienne* I, blz. 53 v., pl. I—II.

³⁾ De Coster in: *Revue de la Numismatique belge* 1859, blz. 216 v., pl. VII. Zie ook Prou, *Les Monnaies Carolingiennes* (Paris 1896), blz. LXXII noot 2.

⁴⁾ T.a.p., blz. 237 noot 3.

⁵⁾ Van der Chijs, *De Munten der Frankisch- en Duitsch-Nederlandsche Vorsten*, blz. 94.

⁶⁾ Voor francisca en scaramasax zie: Salin et France-Lanord, *Le Fer à l'Époque Mérovingienne* (Paris 1943), blz. 101, 112 enz. Voor scaramasax zie ook den grafsteen uit Leutesdorff, tegen 700 gedateerd, op pl. XLVI van J. Baum, *La Sculpture Figurale en Europe à l'Époque Mérovingienne* (Paris 1937).

Dit krijgshaftig muntteeken heeft Pippijn misschien juist voor Dorestad gekozen om deze aan den rand van nog onveroverd gebied gelegen stad zijn macht te doen voelen en zijn naburige Friesche vijanden als het ware uit te dagen en te dreigen. Hoe dit ook zij, het is vrijwel zeker, dat de denarii van Pippijn met muntteeken, dat uit dubbele bijl en zwaard bestaat, te Dorestad zijn geslagen en dat deze stad dus kan bogen op een eeuwenlange onafgebroken munt-traditie.

A. N. Z.—J. J.

* * *

Muntvondst te Oosselt — In de oorlogsjaren is in het gehucht Oosselt bij Doetinchem een potje met munten gevonden; de vondst is in het najaar 1948 in haar geheel in mijn bezit gekomen en ik moge hieronder een volledige beschrijving van de stukken geven.

De vondst is niet van belang ontbloot, daar zij verscheidene vrij zeldzame munten inhoudt. Zij bevat 98 munten, waarvan 83 van rijksdaalder-grootte; 33 zijn uit de Noordelijke Nederlanden en 21 uit de Zuidelijke, hetgeen dus tezamen ruim de helft van het aantal uitmaakt. Wat de munten van andere landen betreft: het grootste aantal daarvan stamt uit Spanje en de Spaanse koloniën, tezamen 28 stuks; verder 8 Oostenrijkse, 6 Duitse, 1 Zwitserse en 1 Franse munt.

De conservatie van de meeste stukken is zeer behoorlijk, behalve van de oudste, die afgesleten zijn, terwijl de Spaanse munten zoals steeds ruw en slecht geslagen zijn.

Het oudste stuk is een Philipsdaalder van Brabant van 1559, terwijl de jongste munten van 1622 zijn: een rijksdaalder van Utrecht en een taler van de stad Frankfort.

Noordelijke Nederlanden

Gelderland

Philipsdaalder 1561
Rijksdaalder (met de halve man) 1619
Halve rijksdaalder 1620

Van der Chijs XXV, 11
Verk. 9, 1; de Voogt 188
Verk. 9, 2; de Voogt 195

Holland

Rijksdaalder 1611 . . . . . Verk. 46, 4
Leeuwendaalder 1617 . . . . . Verk. 49, 1

West-Friesland

Rijksdaalder 1611 en 1613 . . . . . Verk. 64, 3

Utrecht

Leeuwendaalder 1617 (met .TRA) . . . . . Verk. 107, 4
Halve leeuwendaalder 1616 . . . . . Verk. 107, 5
Rijksdaalder 1619 (over 1618) en 1622 . . . . . Verk. 103, 3

Friesland

Rijksdaalder 1613 (met BEL-FRI:) en 1619 (met
BELG.F-RIS) . . . . . Verk. 122, 3

Overijssel

Statendaalder 1578 . . . . . Verk. 140, 3
Unie-rijksdaalder 1595 (met MO:ORD.) . . . . . Verk. 136, 5
Leeuwendaalder 1616 (2 stuks) en 1617 (2 stuks,
met PRO:CONF-OE en PRO:CON-FOE) . . . . . vgl. Verk. 139, 3
Halve leeuwendaalder 1616 (2 stuks) . . . . . vgl. Verk. 139, 4

Doverster

28-stuiver-stuk 1617 (jaartal boven de kroon,
enkele adelaar) . . . . . vgl. Verk. 153, 1
28-stuiver-stuk 1618 (jaartal onder de kroon,
dubbele adelaar, titel van Matthias) en 1621
(als voren, met titel van Ferdinand II) . . . . . vgl. Verk. 153, 2

Kampen

Arendsrijksdaalder 1596, 1597 en 1598 . . . . . Verk. 160, 1

Zwolle

Halve gehelme rijksdaalder 1596 (met titel van
Rudolf II) . . . . . Verk. tekst 920a; vgl.
Jaarboek 1931, pl. I, 4

Zuidelijke Nederlanden

Brabant

Philips II, Philipsdaalders (Antwerpen) 1559,
1586 en 1592 . . . . . De Witte 711, 833
Albertus en Isabella, patagons (Antwerpen) z.j.
(3 stuks), 1616, 1617 en 1618 (2 stuks) . . . . . De Witte 912, 913
Dezelfden, halve patagons (Antwerpen) z.j. en
1617 . . . . . De Witte 914, 915
Dezelfden, ducaton (Antwerpen) 1619 . . . . . De Witte 928
Dezelfden, patagon (Brussel) z.j. . . . . De Witte 947 var.
Dezelfden, halve patagon (Brussel) 1617 . . . . . De Witte 950
Dezelfden, halve patagon ('s Hertogenbosch) 1619 . . . . . De Witte 981

Vlaanderen

Albertus en Isabella, patagon z.j. . . . . Hoc 45 var.

Doornik

Albertus en Isabella, patagon z.j. (3 stuks, met
BVRG·ET·DOM·TOR·Z en BVRG·DOM·TORNA·Z en
BVRG·DOM·TORN:Z)

Hoc 6

Namen

Philips II, Philipsdaalder 1592

Chalon 243

Vreemde munten

Tirol

Aartshertog Ferdinand (1564—1595), taler z.j. (5 stuks, verschillend)
Aartshertog Maximiliaan, taler 1618

Elzas

Aartshertog Leopold, taler 1621 (geslagen te Ensisheim)

Salzburg

Paris, graaf van Lodron, taler 1620

Zug (Zwitserland)

Dicken 1610

Bouillon-Sedan

Henri de la Tour, 30 sols 1613

Brunswijk-Wolfenbüttel

Julius, Brillentaler 1588
Heinrich, Wildemanntaler 1601

Frankfurt a/M

Taler 1622

Schwarzburg

Günther XLI en Johann Günther I (1552—1570), taler z.j.

Lübeck

Taler, 1583 en 1607

Spanje

Spaanse matten (pesos van 8 realen)

Burzio, pl. V, 4 en blz. 126

Philips II, geslagen in Bolivia (Potosí), 4 stuks

met muntteken $\begin{matrix} P \\ B \end{matrix}$, 2 stuks met muntteken $\begin{matrix} P \\ R \end{matrix}$

2 stuks muntteken onleesbaar

Philips III, als voren, met muntteken $\begin{matrix} P \\ R \end{matrix}$ en $\begin{matrix} P \\ Q \end{matrix}$ Burzio, pl. VI, 31/32

Philips II, geslagen te Mexico, 1 stuk met munt-

teken $\begin{matrix} O \\ M \\ F \end{matrix}$ en 10 stuks muntteken onleesbaar

Pradeau, blz. 41, pl. II, 1
var.

Philips III, als voren, met muntteken $\begin{matrix} O \\ M \\ F \end{matrix}$
Geslagen te Sevilla, muntteken onleesbaar

Halve Spaanse matten (4 realen)

Geslagen te Mexico, 1609 (muntteken $\begin{matrix} O \\ M \\ F \end{matrix}$), 1611 Pradeau, blz. 42

(muntteken $\begin{matrix} O \\ M \end{matrix}$) en 10 stuks muntteken onleesbaar

Een/vierde Spaanse mat (2 realen)

Geslagen in Bolivia (potosí), muntteken onleesbaar

Een/achtste Spaanse mat (reaal of peseta)

Muntteken onleesbaar

J. SCHULMAN.

* * *

Klop van Breda — Reeds lang zijn een aantal munten uit de 16e en 17e eeuw bekend, waarin een wapenschildje van de stad Breda is gestempeld. Door Maillet en Snoeck wordt deze klop in verband gebracht met het beleg van Breda door Spinola in 1624—1625. Een kort geleden aangetroffen exemplaar — in het bezit van Spink and Son te Londen en door bemiddeling van het Brits Museum te onzer kennis gebracht — is een welkome aanvulling van de reeks: een dubbele gouden kroon van Jacobus I van Engeland, blijkens het muntteken geslagen in 1619.

Een door de gemeente-archivaris van Breda ingesteld onderzoek heeft een bevestiging van de veronderstelling, dat de klop in 1624—1625 zou zijn aangebracht, niet opgeleverd; zekerheid van het tegendeel wordt hierdoor echter niet gegeven, aangezien de archieven over de onderhavige periode zeer onvolledig zijn.

In de hoop, dat andere exemplaren of archiefvondsten in de toekomst nieuw licht over deze kwestie zullen verspreiden, wordt hieronder een lijst gegeven van de ons bekende stukken gestempeld met het schildje van Breda.

1. Carolusgulden van Karel V geslagen te Antwerpen, — Koninklijk Penningkabinet. —
2. Zecchine van sultan Mohammed III van Turkije (1595—1603),

3. Rijksdaalder van Ferdinand bisschop van Luik (1612—1650),
Stedelijk Museum Breda. —
- 4—5. $\frac{1}{2}$ en $\frac{1}{4}$ rijksdaalder van dezelfde,
6. Door slijtage onleesbare $\frac{1}{2}$ daalder,
7. Gouden turkse munt,
Provinciaal Museum te 's Hertogenbosch
(beschreven: *Tijdschrift van het Genootschap*, V (1897), blz. 114). —
8. Dubbele gouden kroon van Jacobus I van Engeland uit 1619,
Spink and Son te Londen. —

Verder is dezelfde klop bij de vervaardiging van de Bredase noodmunten van 1625 gebezigd.

H. E. v. G.

* * *

Ambassadeurs-penning — Op de 3/4 December 1948 door de Münzen und Medaillen A.G. te Bazel gehouden munt- en penningveiling kwam onder no. 321 (pl. XVI) een Nederlandse ambassadeurspenning onder de hamer. Blijkens een mededeling in de catalogus is het stuk afkomstig van François Turrettini, aan wie als gezant van Genève de medaille door de Staten-Generaal vereerd was.

Uit de op het Algemeen Rijksarchief aanwezige resolutiën van de Staten-Generaal blijkt, dat Turrettini, predikant en professor in de theologie te Genève, 17 Juni 1661 audientie verkreeg bij H.H.M. om namens stadsbestuur en kerkeraad van de stad zijner inwoning, de bakermat van het Calvinisme, een subsidie voor het herstel der vestingwerken te verzoeken. Het verzoek werd ingewilligd en na zijn afscheidsaudientie besloten H.H.M. 22 Januari 1662, dat hem — zoals voor vreemde gezanten gebruikelijk was — „staende op desselfs ventreck, vereert sal werden een gouden kettingh ende medaille ter waerde van duysent Car. guldens”.

Numismatisch is het stuk van belang, omdat het de mogelijkheid biedt de door de heer van Kerkwijk beschreven geschiedenis van de door de Staten-Generaal toegekende vereringspenningen ¹⁾ op

¹⁾ *Jaarboek*, XXIII (1936), blz. 1—78.

een enkel punt aan te vullen. De in 1662 toegekende medaille blijkt te zijn gegoten uit dezelfde vorm als enige reeds bekende stukken: behalve twee niet nader te dateren exemplaren²⁾, een te Luik berustend in 1669 uitgereikt exemplaar³⁾ en — met andere keerzijde — de in 1667 aan de vlootvoogden Vlugh en van Ghent uitgereikte medailles. Het in genoemd artikel uitgesproken vermoeden, dat dit in 1667 en 1669 gebruikte model vervaardigd is omstreeks 1664, toen sprake was van „het formeren van een nieuwe medaille”, wordt dus door het hier behandelde stuk van 1662 weersproken: een wijziging heeft tussen 1662 en 1667 niet plaats gehad en het plan van 1664 is zonder gevolg gebleven. Zolang andere nauwkeurig te dateren stukken niet aangetroffen worden, moet rekening gehouden worden met de mogelijkheid, dat voor alle tussen 1637 en 1691 toegekende en door verschillende Haagse goudsmiden vervaardigde vereringspenningen dezelfde vormen gebruikt zijn als voor de tot nu toe bekende exemplaren. In 1637 is nl. voor het eerst sprake van het gieten van dergelijke medailles, terwijl in 1691 de Staten-Generaal besloten⁴⁾ de toe te kennen medailles niet meer te doen gieten, doch op de munt te Dordrecht met stempels te doen vervaardigen; tijdens deze gehele periode wordt, behalve dan in 1664, niet van nieuwe modellen gesproken en een ander type van gegoten vereringspenningen dan het onderhavige schijnt niet voor te komen, afgezien van de in 1668 vervaardigde stempel voor medailles van kleiner formaat. — Alsdan zou het door de schrijver uitgesproken vermoeden, dat de gegoten ambassadeurspenning in het laatste kwart der 17e eeuw vervangen is door een met stempels geslagen stuk, nader gepreciseerd kunnen worden op het jaar 1691.

H. E. v. G.

* * *

---

²⁾ Ex. in het Koninklijk Penningkabinet en ex. Cat. auctie J. Schulman, 31 Oct. 1927, no. 1567 (pl. XXVII).

³⁾ *Jaarboek*, XXIV (1937), blz. 86.

⁴⁾ Res. Staten-Generaal 29 Oct. 1691.

Nieuwe uitgaven

Staatskameen des 4. Jahrhunderts nach Christi Geburt, door Gerda Bruns, met vele afb. (Berlin, Walter de Gruyter en Co., 1948) (104. Winckelmanns-Programm).

In deze uitgave van de Archäologische Gesellschaft te Berlijn tracht de schrijfster een reeks stukken te dateeren in de vierde eeuw n. C., ook met behulp van de portretten en de iconographie der munten van den tijd. De studie. (38 blz.) is leerrijk en aangenaam te lezen.

Ook de groote camee van het Kon. Penningkabinet, welke tot den tijd van Claudius werd gerekend, wordt gesteld in de vierde eeuw, op 324/5 als officieel monument ter herinnering aan het herstel van de rijkseenheid door Constantinus. Bepalen wij ons er toe dit mede te deelen. — De camee is in 1823 gekocht als triomf van keizer Claudius, meening ook van Furtwängler. Later wordt meer en meer de opvatting gehuldigd dat de steen werk is uit de vierde eeuw. Een nieuw onderzoek van de vraag is aanhangig.

Inventaris der familiepapieren Meerman, van Westreenen, Dierkens en van Damme aanwezig in het Museum Meermanno-Westreenianum, bewerkt door Dr. J. H. Kernkamp (Staatsdrukkerij 's-Gravenhage, 1948).

Deze, ook naar het uiterlijk zeer goed verzorgde, uitgave geeft ons biografieën met portretten van de Meermannen, van Baron van Westreenen van Tiellandt, den numismaat Pieter van Damme, wiens beroemde verzameling — voor een belangrijk deel in 1808 aangekocht ten behoeve van 's Lands Penningkabinet — een der kernen van het Koninklijk Penningkabinet geworden is¹⁾. Een drietal namen, welke bij de wordingsgeschiedenis van dit Kabinet telkens genoemd worden.

In de familiepapieren in het Museum is veel te vinden betreffende het numismatisch leven van den tijd en de vorming van collecties. — De bibliotheek van het Museum bezit ook overigens een reeks handschriften van belang voor de numismatiek.

J. v. K.

¹⁾ Zie mijn *Geschiedenis* van het Kabinet, blz. 6—8.

IN MEMORIAM Mr J. VAN KUYK

Op het leven van Mr Jan van Kuyk hebben zijn opleiding als jurist en zijn jarenlange werkzaamheid als advocaat een stempel gedrukt, welke onveranderd bleef, toen zijn werkkring werd gewijzigd en hij de overstelpende drukte van het bekende cassatiekantoor verwisselde voor de stilte en de rust van het penningkabinet. Het onvermoeide, drukke bezig zijn, de slagvaardigheid en de logica, welke zoo'n voorname rol speelden in de eerste en langste periode van zijn leven, hebben hem nooit verlaten bij de zuiver wetenschappelijke arbeid, die in langzaam tempo pleegt te geschieden, in het tweede, helaas te korte tijdsbestek, dat aan de numismatiek is gewijd. De dynamische kracht, bij Van Kuyk gecombineerd met een diep wetenschappelijken aanleg, heeft op numismatisch gebied tot bijzondere resultaten geleid. In 1934 werd zijn belangstelling op dit terrein, tot dien tijd voor de meesten verborgen, openlijk bekend door zijn lidmaatschap van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde. Op de vergaderingen trad hij weldra op den voorgrond, zoodat in 1942 op hem de keuze viel, als penningmeester in het bestuur te treden. In 1946 werd hem het redacteurschap van het Jaarboek toevertrouwd. Hoe goed deze keuze is geweest, blijkt niet alleen uit de belangrijke bijdragen van zijn hand, maar evenzeer uit de algemeene stijging van het peil, waarop de verschillende artikelen stonden.

Hoe oud Van Kuyk's feitelijke belangstelling voor de numismatiek was, kan ik niet precies zeggen, maar dat zij heel oud moet zijn, staat wel vast door de omvangrijkheid van zijn uitgelezen verzameling. Verreweg het belangrijkste deel vormen de reeksen Fransche munten, aanvangend met Frans I en eindigend met Napoleon. Uiterst zeldzame exemplaren zijn hier met even groote energie als kennis van zaken bijeengebracht. De verzameling kan

een vergelijking met de beste Fransche collecties doorstaan. Zij bestaat verder uit Nederlandsche penningen, o.a. spotpenningen, aansluitend bij een studie over spotprenten, welke hij het licht deed zien, en uit munten uit den tijd der Bataafsche Republiek.

Toen in 1945 de betrekking van Directeur van het Koninklijk Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Steenen open viel, was het een daad van wijs beleid van de regeering een verzamelaar en kenner van het formaat van Van Kuyk eerst tot waarnemend directeur, met ingang van 1 Januari 1946 tot directeur te benoemen. De arbeid, daar door hem verricht onder de moeilijkste omstandigheden en onder den last van zijn steeds verergerende kwaal, was enorm. Reeds in 1946 publiceerde hij zijn Geschiedenis van het kabinet. Eind 1947 werd de catalogus van de middeleeuwsche munten voltooid, naar aanleiding waarvan enkele artikelen van zijn hand in het Jaarboek zijn verschenen. In 1948 werd uitgegeven: De Penningen en het Geld van den 80-jarigen oorlog, ter gelegenheid van de tentoonstelling te Delft. Met het bestudeeren en catalogiseeren van de Nederlandsche jetons werd een aanvang gemaakt, als gevolg waarvan in het jaarboek 1949 de catalogus van de jetons der Rekenkamers verschijnt.

Ten slotte brengen wij in herinnering het aandeel, dat Van Kuyk heeft gehad in de organisatie van de Numismatische Tentoonstelling in 1946 en in de samenstelling van den catalogus hiervan, waardoor de algemeene belangstelling voor de numismatiek zonder twijfel is toegenomen. Hij wenschte, dat deze catalogus zou worden een boekwerk van blijvende waarde en heeft daarom ook hier, evenals in al zijn geschriften, nauwkeurig op taal en stijl gelet, zorgvuldig gewikt en gewogen, wat hij neerschreef, waardoor hij nooit verviel in de vluchtigheid, zooveel wetenschappelijk bedoelde geschriften van thans eigen.

Oprecht vriend, loyaal tegenstander, onpartijdig beoordeelaar, stond Van Kuyk in hoog aanzien bij allen, die met hem in aanraking kwamen. Het Koninklijk Genootschap voor Munt- en Penningkunde zal hem steeds in dankbaarheid gedenken.

Mr J. W. FREDERIKS